

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. дин Лиляна Видинова Симеонова (Институт за балканистика с Център по тракология-БАН) за Румен Живков Бояджиев, единствен кандидат в конкурса за академичната длъжност професор в Професионално направление 2.2. История и археология, Научна специалност: история на Късната античност (християнска просопография), обявен в ДВ бр. 31/12.04.2019.

Кандидатът Румен Бояджиев е представил пълният комплект документи, изискуеми от ЗРАСРБ. Приложените документи са изброени в неговото заявление до Ректора на Софийския университет с молба за допускане до участие в конкурса за професор.

Оценката за академичните резултати на доц. д-р Бояджиев е, както следва: Индикатори в група А: общо 50 т.; Индикатори в група Б: общо 100 т.; Индикатори в група В: общо 100 т.; Индикатори в група Г: общо 200 т.; Индикатори в група Д: общо 170 т.; Индикатори в група Е: общо 100 т. Хорариумът на д-р Бояджиев за годините от 2013 до 2018 вкл. надхвърля изискуемия минимум преподавателска дейност. В допълнение на това д-р Бояджиев е участвал в 6 големи изследователски проекта, три от които още не са приключили.

Пълният списък на публикациите на д-р Бояджиев включва 3 монографии и 20 студии и статии (една от тях е в съавторство с друг учен). Статиите са публикувани на различни езици – български, немски, английски, италиански и гръцки. Научната продукция на д-р Бояджиев, която не е включена в списъка с публикациите, представени в конкурса му за доцент през 2009 г., се състои от една монография и 13 студии и статии. Както може да се види от приложения списък с цитирания, неговите публикации имат добър коефициент на цитиране от страна на други учени, работещи по сходна тематика.

В рамките на основната проблематика на своите изследвания – това е късноантичното християнство – д-р Бояджиев разглежда широк спектър от теми: напр. ранното монашество и преди всичко женското монашество, както и ролята, която е изиграл Бенедиктинският орден за развитието на монашеското движение на запад.

Разпространението на християнството из късноантична Северна Африка е друга главна тема в научните дирения на д-р Бояджиев.

Най-новата монография на д-р Бояджиев е озаглавена *Изгубената Africa Sacra. Късноантичната християнска Северна Африка (IV–VI в.)*, София: Парадигма, 2019, 491 с. + 1 карта. В центъра на изследването са римските провинции в Северна Африка и преди всичко – петте стари римски провинции в Магреба в периода IV–VI в. Книгата разглежда различните аспекти на късноантичното християнство в Северна Африка, като акцентира на християнския урбанизъм, епископите и „светлите жени“. Към текста има и приложение – просопографски корпус на местни светици и други християнки, за които се знае, че са живели през IV–VII в.

Методът на Бояджиев е интердисциплинарен: той черпи от различни източници (писмени, епиграфски и археологически) с цел да изследва трансформациите, протичащи в градовете на Латинска Северна Африка през Късната Античност. Бояджиев подлага и на преоценка разнообразните писмени извори, които са останали от Африка и дори на моменти оспорва тяхното авторство, публиката, за която те са били предназначени или историческата им стойност за днешната наука.

Както се вижда от цитираната библиография в неговата монография, д-р Бояджиев е запознат с обемния корпус от литература по тази проблематика. В книгата му са взети предвид най-новите изследвания по такива теми, каквито са варварските нашествия в Латинска Северна Африка, въпросите, свързани с периодизацията, както и с упадъка и континуитета, а също и най-новите изследвания върху църковните събори, ортодоксията и ересите. Специално внимание е отделено на икономическата ситуация в Западноафриканския „Рог“ през IV–VI в. В случай, че бъде направено второ преработено издание на книгата на Бояджиев, предлагам той да включи в библиографията си и G. Sears, *Late Roman African Urbanism. Continuity and Transformation in the City* [BAR International Series 1693], издадена в 2007 г. (Бояджиев вече е запознат с най-новата книга на Сийрс, която е озаглавена *The Cities of Roman Africa*. Stroud, 2011).

След като прави кратък преглед на историята на Северозападна Африка в периода от II в.пр.н.е. до края на VI в.н.е., Бояджиев дава една по-подробна картина на това, което той нарича „провинциалната ситуация в Късноантичната Северна Африка“ през III–VI в.

В анализа си, посветен на ефекта от Диоклетиановите административни реформи върху разглеждания ареал, Бояджиев изтъква, че в новоформирания диоцез *Африка* били включени някогашната провинция *Africa Proconsularis* и провинциите *Numidia* and *Mauretania Caeariensis*. Самата *Numidia* по това време била разделена на две провинции – *Numidia Cirtensis* и *Numidia Militiana (Lambaesis)*, макар по-късно, през 313 г. тези две провинции отново да били слети в едно от император Константин I. *Mauretania* пък била разделена на *Mauretania Tingitana*, *Mauretania Caesariensis* и *Mauretania Sitifensis*. *Africa Proconsularis* също била разделена на три различни провинции: северната част, в която влизал и Картаген, станала провинция *Zeugitania* (макар все още да я наричали и *Proconsularis*, тъй като тя продължавала да се управлява от проконсул); южната част станала провинция *Byzacena* със столица *Hadrumentum*, а *Tripolitana* станала самостоятелна провинция със столица *Leptis Magna*. И нещо по-важно: Диоклетиановите икономически реформи оказали голямо влияние върху стопанското развитие в тези части на света. Във връзка с това Бояджиев отделя специално внимание на уникалния характер на урбанизма и икономиката в Северна Африка през разглеждания период. Той се спира и на характерните особености на християнизацията на северноафриканските градове, разгледани в един по-общ урбанистичен контекст. Въз основа на анализ на отделните случаи Бояджиев прави изводи за това, как християните са възприемали елементи от класическото урбанистично наследство, а също и за строителството на християнски сгради.

Друга голяма тема в книгата на Бояджиев е тази за мъчениците. Сведения за различните етапи, през които са минали гоненията срещу християните в Африка, получаваме главно от мъченичеството на св. Перпетуа и от трактатите на Тертулиан. Бояджиев черпи сведения за това, как са били третирани африканските християни от римските власти и от актите на африканските мъченици. Както изтъква той, историята на африканската Църква започва през 180 г.н.е. с една малка група мъченици. След прекъсване от около 20 години гоненията и мъченичествата са подновени. Около 200 г.н.е. са извършени жестоки гонения

в Картаген и в провинциите, управлявани от римляните. Едно от най-значимите събития е мъченическата смърт на Перпетуа и Фелицитас в Картаген през 203 г.н.е.

Картаген отново се превърнал в главния християнски център на Северна Африка по времето на своя епископ Киприан, който там намерил и мъченическата си смърт през 258 г.н.е. Бояджиев се спира на епистоларния корпус на Киприан, за да покаже, че по онова време Църквата в Северозападна Африка вече е била богата и влиятелна институция. Понататък Бояджиев представя случаи на индивидуални и групови мъченичества на духовници, войници, цели семейства и дори деца. Привежда и примери, които показват, че понякога християните са провеждали смели акции срещу езичниците, които завършвали с мъченическата смърт на участниците в тях. По отношение на африканските християни гоненията и мъченичествата не секнали и след едиктите за религиозна толерантност от 311 и 313 г.н.е. Дори и през V в. те били подлагани на гонения от вандалите – германско племе, което било приело арианството и се преселило в Римска Африка. (Все пак трябва да се отбележи, че властите във вандалското арианско кралство не винаги се отнасяли зле с местната християнска общност.)

Що се отнася до епархиите в Латинска Северна Африка, техните граници трудно могат да се определят. Римската светска власт периодично променяла делението и границите на провинциите; в някои случаи църковните власти също променяли границите на своите области на духовна юрисдикция, за да ги нагодят към тези на светската власт. Но макар и очертанията на епархиите да трябвало периодично да се преправят, има случаи, когато те дори не били ясно обозначени. (Важно допълнение към библиографията на Бояджиев по въпроса за несигурните промени в границите на епархиите на Африканската църква би била статията на А. Leone, “Bishops and Territory: The Case of Late Roman and Byzantine North Africa”, *DOP* 65/66 (2011–2012), pp. 5–27.)

Следващият раздел на книгата разглежда религиозните промени през дадения период, като заедно с това подлага на критика и някои от наложилите се в науката мнения по въпросите на християнството, в т.ч. и за борбите между ортодоксите, донатистите и арианите. Неформална първенстваща роля сред африканските църкви играела Картагенската архиепископия – митрополитски архидиоцез, известен още и като „Картагенската църква“.

Както подчертава Бояджиев, северноафриканското християнство достигнало своя апогей при Августин Блажени, епископ на Хипон. Св. Августин е един от най-плодовитите автори на ранната Църква, като неговите творби са посветени на различни теми от областта на богословието, философията и антропологията. Августин Блажени развил учението си за Църквата главно в отговор на донатистите. (Тази секта се зародила и разраснала в Северна Африка, като причинявала безредици и дори заплашила с бунтове в Картаген по повод на споровете за епископските правомощия. В качеството си на епископ Августин Блажени се борел срещу донатизма; благодарение на неговите усилия ортодоксията накрая победила.)

Последният раздел на книгата разглежда урбанизма в Западноафриканските римски провинции през Късната античност. Бояджиев се спира поотделно на всяка от петте провинции в този ареал, а именно *Africa Proconsularis*, *Numidia*, *Byzacena*, *Mauretania Sitifensis* и *Mauretania Caesarensis*, като с това подчертава и връзката между историческите извори, от една страна, и археологическия материал, от друга. През VI в. по времето на византийското управление епископите, изглежда, са играели много важна роля в управлението на църковната собственост. Описаната в изворите връзка между църквите и производствените комплекси в градските центрове предполага наличието както на производствена дейност, контролирана от Църквата, така и на правила, чрез които се контролирала променената употреба на сгради в градовете през този период.

Като приложение към монографията си Бояджиев е дал и просопографски корпус с данни за християнките в Северна Африка (IV–VII в): *Prosopographia Feminarum Christianarum, Pars II /Africa, Saec. IV-VII/*. Този корпус е продължение – или по-скоро нова, по-дълга версия – на един по-ранен негов труд, озаглавен *Prosopographia Feminarum Christianarum /Saec. IV-VI, Pars I*. Цитирани са сведения от исторически трудове, литературни съчинения, надписи и различни други писмени извори. Докато тритомната *PLRE (Prosopography of the Later Roman Empire, Cambridge University Press, 1970–1992)* описва всякакви хора, за които има сведения (или за които се предполага), че са живели в Римската империя в периода от 260 г.н.е. до 641 г., краткият корпус на Бояджиев, който се фокусира върху християнките в Северна Африка, дава информация, която хвърля допълнителна светлина върху главната тема на неговата монография.

Периодът от IV до края на VI в., който е разгледан в книгата на Бояджиев, станал свидетел не само на политически промени и административни реформи, а и на християнизацията на римската Северна Африка, на владичеството на германското племе вандали с тяхното арианство и на византийската реконкиста от времето на Юстиниан Велики. Петте римски провинции в африканския Северозапад, върху които се съсредоточава Бояджиев, имат различни характеристики: някои области се отличават с голямата си степен на урбанизираност, докато други (напр. *Byzacena*) са урбанизирани в по-малка степен. Трудът „*Africa Sacra*“ на Бояджиев се вписва в увеличаващия се брой изследвания, посветени на Късната античност в Северна Африка – несъмнено резултат от повишения общ интерес към тази проблематика. Поставяйки си за цел систематично да разгледа и организира наличните данни, Бояджиев е успял да обхване голям по вид и обем материал, вкл. и публикации по темата, излезли от средата на XIX в. до днес. Неговата „*Africa Sacra*“ се отличава не само с изключително голямото количество на подробно изследваните данни, но и с това, че осъществява пробив в модерната българска историография като въвежда в нея голямата тема за късноантичното африканско християнство.

Както посочих по-горе, чрез останалите си публикации (студии и статии) д-р Бояджиев е дал своя принос към изучаването на късноантичното християнство и в други негови аспекти: напр. появата на женското монашество в Рим и Източното Средиземноморие, ранното монашество в Западна Европа и ролята на бенедиктинците за възникването му, разпространението на християнството сред жените по времето на Константин Велики и т.н.

Вземайки предвид както документираните академични постижения на кандидата, така и неговите научни приноси в областта на късноантичното християнство, с увереност заставам зад неговата кандидатура. Като член на научното жури давам своя положителен вот, за да бъде избран той за професор в Професионално направление 2.2. История и археология, Научна специалност: история на Късната античност.

12 юли 2019 г.

Подпис:

